

Uloga pokretnih knjižnica u županijskoj knjižničnoj mreži u kontekstu nabave novog bibliobusa Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica

Ana Škvarić

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica

ana@knjiznica-koprivnica.hr

Ljiljana Vugrinec

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica

ljiljana@knjiznica-koprivnica.hr

Valentina Mikec

Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica

valentina@knjiznica-koprivnica.hr

Libellarium 15 (1) 2024: 47–65

Stručni rad / Professional Paper

UDK: 021.65 (497.525.1)

Primljeno / Received: 29. veljače 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 11. travnja 2024.

doi: <https://doi.org/10.15291/libellarium.4393>

Sažetak

Cilj. Cilj je rada prikazati razvoj mreže pokretnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji, istaknuti izazove u njihovu razvoju, funkcioniranju i financiranju, te naglasiti značaj i važnost postojanja bibliobusnih službi u županiji i Republici Hrvatskoj. Ujedno je cilj prikazati proces planiranja nadogradnje i opremanja novog bibliobusa Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica kao i mogućnosti razvoja programa i usluga s novim vozilom.

Pristup/metodologija/dizajn. Istraživanje je uključilo analizu zakonskog okvira za osnivanje i postojanje pokretnih knjižnica, iščitavanje i analizu postojećih statističkih podataka i izvješća o djelovanju narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji te o djelovanju koprivničke Bibliobusne službe. Prikazana je izrada novog bibliobusnog vozila čiji su prostor i usluge kreirani na temelju uvida u funkcioniranje pokretnih službi u Hrvatskoj i drugim europskim zemljama, stečenih iščitavanjem stručne literature i osobnim uvidom autorica u rad i razvoj pokretnih knjižnica.

Rezultati. Rad problematizira proces i izazove uspostavljanja, održavanja i funkcioniranja mreže pokretnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji. Predstavlja iskustvo i izazove nabave, dizajniranja, nadogradnje i opremanja novog bibliobusnog vozila kao

i razvoj programa i usluga koji je omogućen osiguravanjem novog prostora pokretne knjižnice.

Originalnost/vrijednost. Iskustva i primjeri izneseni u ovom radu rezultat su dugogodišnje angažiranosti i specijalizacije autorica u području pokretnog knjižničarstva. Rad predstavlja sintezu stručnih znanja stečenih praktičnim radom u organizaciji rada pokretnih knjižnica te neposrednim radom u samom bibliobusu, kao i prikupljanjem informacija i znanja kroz studentske boravke i upoznavanje ovog segmenta knjižničarstva neposrednim osobnim uvidom u rad i opremu te programe bibliobusa u drugim zemljama. Primjer uspostave i djelovanja koprivničke Bibliobusne službe, kao sastavnog i iznimno važnog dijela ukupne županijske mreže narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji, te iznesena iskustva u nabavi, nadogradnji i opremanju novog, suvremenog bibliobusnog vozila mogu biti vrlo vrijedan izvor informacija za druge knjižnice koje također planiraju osnovati bibliobusnu službu ili nabavljati vozilo za rad pokretne knjižnice.

KLJUČNE RIJEČI: bibliobus, bibliobusna služba, mreža pokretnih knjižnica

1. Uvod

1.1. Zakonski okvir i definicija pokretnih knjižnica

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/2019) (dalje u tekstu: Zakon) propisao je u članku 10., stavku 2. obvezu osnivanja narodnih knjižnica. Prema istom su članku 10., stavak 3., općine i gradovi s manje od 3000 stanovnika dužni posebnim ugovorom obavljati djelatnosti narodne knjižnice povjeriti narodnoj knjižnici u drugoj općini ili gradu ako nemaju narodnu knjižnicu. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (NN 103/2021) predviđa dva moguća oblika takve ugovorne djelatnosti koja se mogu uspostaviti u općini, a koja predstavljaju odgovarajuće ispunjenu zakonsku obavezu općine da svom stanovništvu osigura dostupnost knjižničnih usluga. To su: područna knjižnica ili bibliobusno stajalište. Standard za narodne knjižnice definira bibliobuse kao specijalno uređene pokretne knjižnice, smještene u cestovnom motornom vozilu – autobusu, kamionu ili kombiju – koje omogućuju pružanje knjižničnih usluga korisnicima u malim naseljima ili predgrađima gdje ne postoje narodne knjižnice.

Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032., strateški dokument Ministarstva kulture i medija, naglašava važnost sustavnog razvoja pokretnih knjižnica kao temeljnih promicatelja kulturnih sadržaja u ruralnim i slabo nastanjenim područjima RH (Program 2023, 4). Sve navedeno upućuje da je za male općine koje, najčešće zbog financijskih razloga, ne mogu imati vlastitu knjižnicu, rješenje bibliobusno stajalište kao najbolji, a zapravo i jedini način da osiguraju knjižnične usluge za svoje stanovništvo i ujedno u potpunosti ispune obveze iz Zakona. Važno je i financiranje pokretne knjižnice: za pružanje bibliobusne usluge najčešće se sklapa ugovor s knjižnicom koja uslugu pruža, na temelju kojeg općina sufinancira bibliobus na godišnjoj razini, ali u znatno manjem iznosu nego što bi to zahtijevalo održavanje bilo kojeg oblika stacionirane knjižnice. S ob-

zirom na to da su u sufinanciranje bibliobusa uključeni županije i gradovi, odnosno osnivači županijskih matičnih narodnih knjižnica, cijena bibliobusne usluge za same općine time je povoljnija.

1.2. Mreža narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji i uloga pokretnih knjižnica u županijskoj mreži narodnih knjižnica

Koprivničko-križevačka županija smještena je na sjeveru Hrvatske, uz granicu s Republikom Mađarskom, a graniči i s Međimurskom, Varaždinskom, Virovitičko-podravskom, Bjelovarsko-bilogorskom i Zagrebačkom županijom. Površine je 1772 km². Na području županije nalaze se tri grada (Koprivnica, Križevci i Đurđevac) te 22 općine, a prema Popisu stanovništva 2021., u županiji živi 101 221 stanovnik ili 57 stanovnika po km² (Državni zavod za statistiku 2022.). U županiji djeluju četiri samostalne narodne knjižnice, od toga tri gradske¹ i jedna općinska knjižnica² te dvije bibliobusne službe (u Koprivnici i Križevcima). Od 2015. županija je u cijelosti pokrivena uslugama narodnih knjižnica, tj. one su dostupne u svim jedinicama lokalne samouprave. Štoviše, radi se o jednoj od samo dvije županije u Hrvatskoj (uz Sisačko-moslavačku, ako se izuzme Grad Zagreb) koja je u razdoblju od donošenja Zakona o knjižnicama 1997. do novog Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti 2019., ostvarila 100 % pokrivenosti županije uslugama narodnih knjižnica (Vugrinec 2020, 130).

Sve knjižnice i bibliobusi uspješno ostvaruju svoju ulogu nositelja informiranja, kulturnih i obrazovnih programa u zajednici. Prepoznate su kao poželjna i rado korištena mjesta za provođenje slobodnog vremena i stjecanje znanja, za promicanje novih tehnologija, informacijske pismenosti, demokracije, socijalne inkluzije, očuvanja kulturne baštine. Djeluju kao institucije namijenjene i dostupne građanima svih dobi, obrazovanja i interesa, nastojeći primjenjivati suvremena stručna dostignuća i trendove te stalno inovirati svoj rad i unapređivati usluge za korisnike.

Usluge četiri narodne knjižnice i dva bibliobusa u 2022. koristilo je 16 060 aktivnih korisnika koji su se upisali ili obnovili članstvo u 2022. godini, te oni kojima je u dijelu godine vrijedilo članstvo iz prethodne godine (*Analiza stanja narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji u 2022, 2023*). Gledano u postotku s obzirom na broj stanovnika, Koprivničko-križevačka županija na samom je vrhu u Republici Hrvatskoj po učlanjenosti u knjižnice s obzirom na to da narodne knjižnice i bibliobuse koristi čak 16 % stanovnika županije, odnosno svaki njezin šesti stanovnik. U usporedbi sa stanjem na razini Hrvatske, učlanjenost u knjižnice u županiji čak je za 5 % veća nego u RH. Naime, na razini Hrvatske, u narodne knjižnice prema podacima za 2021. bilo je učlanjeno 11 % stanovnika (Gabriel, 2022/2023, 8). Za pretpostaviti je da zabilježenom postotku učlanjenosti stanovništva Koprivničko-križevačke županije u narodne knjižnice u velikoj mjeri pridonosi upravo razvijena mreža stajališta pokretnih knjižnica koje obilaze 21 općinu (*Analiza stanja narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji u 2022, 2023*) i omogućuju da cijela županija bude pokrivena knjižničnim uslugama. To potvrđuje i podatak da članstvo bibliobusa i dalje čini veliki udio u ukupnom broju

¹ To su: Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica (knjižnica sa županijskom matičnom funkcijom), Gradska knjižnica „Franjo Marković“ Križevci i Gradska knjižnica Đurđevac.

² To je Narodna knjižnica Virje.

članova knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji te iznosi čak 18 % od ukupnog broja učlanjenih korisnika u narodne knjižnice u županiji.

1.3. Pokretne knjižnice u Koprivničko-križevačkoj županiji danas

U Koprivničko-križevačkoj županiji djeluju dvije bibliobusne službe, organizirane uz gradske knjižnice u Koprivnici i Križevcima. Prva bibliobusna služba osnovana je 1979. u Koprivnici – Bibliobusna služba Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica. Koprivnički bibliobus, s dva djelatnika, pruža uslugu u 17 općina koprivničkog i đurđevačkog područja gdje ima 55 stajališta u 39 naselja, dvije ustanove i jednom poduzeću (*Analiza stanja narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji u 2022, 2023*). Općine u kojima je Bibliobus Koprivnica jedini oblik narodne knjižnice jesu: Drnje, Đelekovec, Ferdinandovac, Gola, Hlebine, Kalinovac, Kloštar Podravski, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Molve, Novigrad Podravski, Novo Virje, Peteranec, Podravske Sesvete, Sokolovac i Rasinja. Druga Bibliobusna služba u županiji osnovana je 2009. u Gradskoj knjižnici „Franjo Marković“ Križevci i s jednim djelatnikom pruža uslugu na području četiri općine Kalničkog prigorja te na širem području grada Križevaca gdje obilazi ukupno 23 naselja u kojima ima 35 stajališta (*Analiza stanja narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji u 2022, 2023*). Općine u kojima je Bibliobus Križevci jedini oblik narodne knjižnice jesu: Gornja Rijeka, Kalnik, Sv. Ivan Žabno i Sv. Petar Orehovec.

Pokretne knjižnice u županiji značajno doprinose poboljšanju uvjeta života i kulturnog te obrazovnog standarda za stanovnike, osiguravajući dopunu ponudi školskih knjižnica te podršku odgojno-obrazovnom radu predškolskih ustanova, s obzirom na to da pružaju usluge djeci, učenicima, roditeljima, nastavnicima i odgajateljima velikog broja škola i vrtića. Također pružaju usluge i starim i nemoćnim korisnicima, kao i osobama s invaliditetom, odlaskom do njihova kućnog praga. Upravo ta socijalna usluga koju bibliobusi pružaju, usluga podrške i prisutnosti u životima onih koji su vezani za svoje mjesto boravka, dom ili ustanovu u kojoj su smješteni, uz onu knjižničnu, u smislu poticanja čitanja, vrlo je važna samim korisnicima, a često se nedovoljno o njoj zna i premalo se naglašava u javnosti (Vugrinec 2020, 134).

Dotrajala i tehnološki zastarjela bibliobusna vozila bila su godinama gorući problem u obje bibliobusne službe, osobito u Koprivnici, gdje je zbog masivnih kvarova na vozilu, tada starom 18 godina, početkom 2022. zaprijetilo čak i ukidanje službe. S obzirom na to da u 2021. nije ostvareno financiranje projekata nabave zamjenskih bibliobusa ni za koprivničku ni za križevačku bibliobusnu službu putem ESF programa Ministarstva kulture i medija RH „Čitanjem do uključivog društva“³ (Europski socijalni fond 2020) obje knjižnice prijavile su u jesen 2021. potrebu za nabavom novih bibliobusnih vozila putem Javnog poziva Ministarstva kulture i medija za predlaganje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske za 2022. Ministarstvo kulture i medija odobrilo je najprije inicijalna

³ Godine 2021. Ministarstvo kulture i medija u okviru Operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali“ 2014. – 2020. i poziva na dodjelu bespovratnih sredstava „Čitanjem do uključivog društva“ osiguralo je sredstva za financiranje dvanaest projektnih prijedloga koji uključuju nabavu bibliobusa. Ukupni iznos bespovratnih sredstava iznosio je 41.000.000,00 HRK (5.441.635,14 EUR). Iz sredstava Europskog socijalnog fonda osigurano je 85 % navedenog iznosa, dok obvezni udio nacionalnog sufinanciranja od 15 % osigurava Ministarstvo kulture i medija iz Državnog proračuna Republike Hrvatske. Odlukom o financiranju podupire se provedba 12 projekata ukupne vrijednosti 35.000.000,00 HRK (4.645.298,29 EUR).

sredstva za križevački bibliobus, a potom i za koprivnički, te su obje knjižnice krenule u nabavu novih vozila. U sufinanciranje prve faze projekta, nabave podvozja za obje bibliobusne službe, uključili su se gradovi Koprivnica i Križevci, Koprivničko-križevačka županija, te općine koje koriste usluge bibliobusa. Podvozja za nove bibliobuse stigla su u prosincu 2022. kad je izvršena i njihova primopredaja. Nakon uspješno provedenog prvog dijela projekta, pripremljena je potrebna dokumentacija i nove specifikacije potrebne za izradu nadogradnje vozila te je financiranje druge faze projekta, izrade nadogradnje za oba vozila, prijavljeno Ministarstvu kulture i medija i odobreno za financiranje u 2023. Za drugu fazu projekta provedena je u prvoj polovici 2023. javna nabava i odabrani su izvođači radova. Novo križevačko vozilo, bibliokombi, dovršeno je i preuzeto 17. 11. 2023. kod izvoditelja radova na nadogradnji, tvrtke Matins d.o.o., sa sjedištem u Sesvetama. Bibliobus je svečano otvoren i pušten u rad 5. 12. 2023. S obzirom na to da se u slučaju koprivničkog vozila radi o zahtjevnijem projektu jer je u pitanju kamionsko podvozje, radovi na nadogradnji u trenutku pisanja ovoga članka (siječanj 2024.) još su uvijek u tijeku, a provodi ih poduzeće Fera Avto iz Maribora.

2. Potreba za novim bibliobusnim vozilom u Koprivnici

2.1. Pokretne knjižnice 21. stoljeća

Misija i djelovanje pokretnih knjižnica u Europi i u cijelom svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, usmjerena je na omogućavanje dostupnosti i pružanje osnovnih knjižničnih usluga stanovništvu malih naselja, udaljenih od većih centara, koje nema mogućnost korištenja drugih knjižnica (Pezer i Vugrinec 2015, 224). Stajališta bibliobusa često su smještena uz dječje vrtiće i škole, pa su među najčešćim korisnicima upravo djeca, od jasljičke dobi nadalje. Stoga su vrlo važni programi i podrška poticanju čitanja koje u suradnji sa školama i vrtićima provode knjižničari pokretnih knjižnica. Bibliobusi također posjećuju različite specijalne ustanove i pružaju uslugu njihovim štićenicima – u bolnicama, zatvorima, domovima za starije i nemoćne, domovima za odrasle osobe s mentalnim poteškoćama i slično. Osobe treće životne dobi, osobe s poteškoćama kretanja i osobe s invaliditetom također su česti korisnici pokretnih knjižnica jer im bibliobusi mogu pružati usluge praktički na kućnom pragu pa ne moraju fizički dolaziti do stacionarne knjižnice (Vugrinec 2020, 133).

Čak i danas, u uvjetima kada su virtualne usluge sve dostupnije, a knjižnična građa i druge knjižnične usluge mogu se koristiti *online*, razvoj i primjena tehnologije koja je uobičajena u većim središtima, pa čak i u manjim gradovima, ne može se poistovjetiti s onom u malim općinama i naseljima u koja odlaze pokretne knjižnice. U takvim krajevima nije rijetkost da nema ni kvalitetnog signala za mobitel, a mogućnosti korištenja interneta mogu biti ograničene ili uopće ne postoje (Pezer i Vugrinec 2015, 225).

U slučaju pokretnih knjižnica „pokrivenost“ nekog područja njihovom uslugom u pravilu ujedno doslovno znači i „dostupnost“ tih usluga, jer bez pokrivenosti područja stajalištima pokretne knjižnice, najčešće ne bi moglo biti ni dostupnosti bilo kakvih knjižničnih usluga za stanovništvo (Vugrinec 2020, 134).

Uz svoju osnovnu ulogu – omogućavanje dostupnosti izvora informacija i literature

potrebne za formalno i neformalno obrazovanje, za poticanje vještine čitanja i raznih oblika pismenosti, te za cjeloživotno učenje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena u čitanju iz užitka (*IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 2022, 2*), pokretne knjižnice provode niz projekata te organiziraju programe i aktivnosti namijenjene različitim dobnim i interesnim skupinama korisnika. Za korisnike na svojim stajalištima organiziraju pričaonice, književne susrete, predstave, čitateljske klubove, izložbe, predavanja, radionice itd. Pokretne knjižnice također omogućuju građanima besplatan pristup internetu i računalnoj tehnologiji, organiziraju obrazovne programe za razvoj različitih vrsta pismenosti, te u svemu tome redovito surađuju s općinama, školama, udrugama i različitim drugim institucijama na svom terenu. Pokretne knjižnice jednako su važne za područja koja obilaze, kao i mjesne stacionirane knjižnice za zajednice u kojima djeluju, a možda su i važnije jer nisu samo informacijski punktovi i mjesta za posudbu knjiga, već su u pravom smislu mjesta susreta i društvenog događanja na svojim stajalištima.

Prema IFLA-inim Smjernicama za pokretne knjižnice, kao osnovna svrha svake službe pokretne knjižnice navodi se da treba „promicati jednakopravnost u pružanju knjižničnih usluga povećanjem mogućnosti pristupa istima“ (*Smjernice za pokretne knjižnice 2011, 11*). Nadalje, iste Smjernice govore o pokretnim knjižnicama kao „održivom i isplativom⁴ načinu pružanja usluga stanovnicima koji su u nepovoljnom položaju kada je riječ o pristupu stacioniranoj knjižnici“. To najčešće podrazumijeva upravo stanovništvo malih naselja, udaljenih od većih centara u kojima postoje knjižnice.

2.2. Fizičko stanje koprivničkog bibliobusa i ograničenja postojeće prostorne organizacije

Prvo vozilo koprivničke bibliobusne službe nabavljeno je po osnutku službe 1979. godine i na cesti je provelo 25 godina. Nabavljeno je u Tvornici automobila u Mariboru, a tamo je napravljena i nadogradnja te unutrašnje uređenje (Škvarić i Vugrinec 2015, 3). Do 2003. godine vozilo zbog općeg stanja i učestalih kvarova te potpune neisplativosti popravaka više nije moglo ispunjavati svoju ulogu. Povučeno je s terena, a iste je godine zatvorena financijska konstrukcija za nabavu i opremanje novoga. (Tadašnje) novo vozilo izrađeno je na kamionskom podvozju i krenulo je na teren 2004. godine i od tada kontinuirano radi (Škvarić i Vugrinec 2015, 3). Kvaliteta izrade, specifičnosti i zahtjevnosti terena (uske i loše ceste, teško dostupna mjesta u brdskom dijelu županije za vozilo na kamionskom podvozju) i činjenica da bibliobus dio svog radnog vijeka nije bio garažiran učinili su da je vozilo u posljednjih pet i više godina u izrazito lošem stanju. Osim dva najveća problema, podvozja oštećenog i

⁴ Prema procjenama iz prakse, na temelju iskustava pojedinih županijskih matičnih službi, osnivanje općinske knjižnice s minimalnim fondom od 5 000 jedinica građe, u prostoru od minimalnih 100 m² koji treba urediti i opremiti, s jednim zaposlenikom, može stajati (minimalno) 150 000 eura ili i više. Troškovi redovne djelatnosti (plaća zaposlenika, materijalni i programski troškovi i sl.) zahtijevaju daljnjih minimalno 50-ak tisuća eura godišnje, što su za male općine često nedostižni iznosi. S druge strane, troškovi pokretnih knjižnica, koje s istim vozilom, fondom i djelatnicima opslužuju više jedinica lokalne samouprave, mogu biti višestruko jeftiniji jer ih više općina zajednički dijeli. Kada se u podupiranje usluge na svom području sufinanciranjem uključi i regionalna samouprava, te Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, taj trošak za same općine – korisnice može biti još prihvatljiviji.

oslabljenog hrđom i prokišnjavanja krovnih prozora, spoja kabine i nadogradnje, a s vremenom i drugih dijelova karoserije na spojevima oplata, postoji i niz drugih nedostataka poput neodgovarajućeg sustava grijanja i hlađenja, oslabljenih nosača policama, nedostatnog kapaciteta baterija za potrebe računalne opreme, učestalih kvarova i zamjena potrošnih dijelova, nedostupnosti potrošnih dijelova na tržištu zbog starosti vozila, poteškoća s pronalazanjem stručnjaka za popravak dijelova koji nisu serijski proizvedeni, što izuzetno poskupljuje održavanje vozila i uzrokuje njegov čest izostanak s terena. Osim potpune neekonomičnosti održavanja, navedeni problemi utječu i na sigurnost građe (npr. oštećenja uslijed prokišnjavanja), ali i na sigurnost i udobnost boravka korisnika i djelatnika u bibliobusu (hladnoća, vlaga, sigurnosni problemi s policama).

Osim problema tehničke i sigurnosne prirode, vozilo staro 20 godina postalo je i prostornom organizacijom neprimjereno potrebama suvremene knjižnice (Henley 2024). Od pokretne knjižnice očekuje se, kao i od stacionarne, da osim osiguranja dostupnosti knjižnične građe korisnicima, osigurava dostupnost svih vrsta znanja i informacija (IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 2022, 1), te da „...osigurava javno dostupan prostor za proizvodnju znanja, kulturno dijeljenje i razmjenu informacija te promicanje građanskog angažmana“ (IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 2022, 1). U tom kontekstu prostor postaje izuzetno važan, a prostor bibliobusa starog 20 godina namijenjen je prije svega prijevozu građe od stajališta do stajališta te njezinoj posudbi. Najveći je fokus u prostornoj organizaciji starog vozila bilo opremanje policama koje mogu zaprimiti što veći broj jedinica građe, koja se nadalje distribuira na stajališta. Usluga koju korisnici u postojećem prostoru očekuju jest posudba knjiga – sam prostor ne sugerira nikakve druge mogućnosti. Iako staro vozilo ima jednu klupu namijenjenu korisnicima, provođenje programa i uvođenje usluga koje podrazumijevaju boravak u prostoru, u postojećem vozilu nije bilo zamišljeno. Suvremena knjižnica je „mjesto za učenje, povezivanje, razvoj, suradnju“ (Henley 2024). Postojeće vozilo to nije jer planski opremljena mjesta za boravak, radionice, druženje, rad na računalima i pristup internetu ono jednostavno nema. Stoga je organizacija programa za najmlađe i uvođenje novih usluga za starije korisnike u starom vozilu bila velik izazov za djelatnike, ali i za korisnike, koji su se, srećom, vrlo rado i spremno prilagodili svim neudobnostima jednom kad im se ponudilo nešto novo i drugačije. Tako su, na primjer, za potrebe pričaonica i drugih programa koji se održavaju u prostoru bibliobusa nabavljene malene stolice bez naslona koje se kod spremanja slažu jedna na drugu i zauzimaju vrlo malo prostora, a za potrebe ljetne čitaonice za odrasle nabavljen je složivi vanjski namještaj i suncobran kako bi se prostor bibliobusa u slučaju povoljnog vremena mogao proširiti i na prostor izvan bibliobusa.

Novo vozilo u prostornom smislu donosi brojne pozitivne promjene. Članovi su se tima za njegovo opremanje pri planiranju prostora vodili upravo zahtjevima za suvremene prostore knjižnica, a ti se zahtjevi mogu svesti na otvorenost, raznovrsnost i udobnost, na uređenje prostora koji uzima u obzir sudjelovanje korisnika u programima, tiha mjesta za rad ili mjesta za grupni rad, mjesta za čitanje novina ili druženje uz piće, prostor za stvaranje i kreiranje (tzv. *makerspace*) i slično (Henley 2024.). Pokretna knjižnica zbog svoje veličine i specifičnosti ne može zadovoljiti sve potrebe koje imaju korisnici suvremene stacionirane knjižnice, ali može preuzeti pojedine elemente i prilagoditi ih potrebama svojih korisnika i prostoru kojim raspolaže, te pažljivo planirati unutrašnje uređenje, nabavu opreme i kreiranje usluga, što je u slučaju novog bibliobusa i učinjeno.

2.3. Zatvaranje financijske konstrukcije za financiranje novog koprivničkog bibliobusa

Nabava i opremanje novog bibliobusnog vozila u planovima je Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica duži niz godina. Od 2016. do 2020. knjižnica je redovito prijavljivala nabavu novog bibliobusa na programe investicijske potrebe Ministarstva kulture (kasnije Ministarstva kulture i medija) Republike Hrvatske, i svaki je put financiranje bilo odbijeno.⁵ Prijava na program „Čitanjem do uključivog društva“ ESF-a (Europski socijalni fond 2020) također nije dala rezultate, ali prepoznavši da je situacija alarmantna i da Koprivničko-križevačkoj županiji prijeti gašenje obiju bibliobusnih službi, Ministarstvo kulture i medija 2022. odobrilo je sredstva za nabavu, a 2023. i nadogradnju i opremanje kamionskog vozila za koprivničku službu i kombi vozila za križevačku, a tu su odluku slijedili i ostali financijeri – gradovi, županija i pojedine općine.

U prvoj fazi projekta, tj. u zatvaranje financijske konstrukcije za nabavu novog vozila koprivničke Bibliobusne službe, osim Ministarstva kulture i medija, uključio se i Grad Koprivnica, Koprivničko-križevačka županija te općine Drnje, Ferdinandovac, Gola, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Novo Virje i Peteranec. Investicija provedbe prve faze nabave novog bibliobusa u 2022. godini iznosila je 736.250,00 kn, odnosno 97.717,17 € kojima je nabavljeno kamionsko podvozje za nadogradnju u bibliobusno vozilo. Za drugu fazu provedbe projekta, tj. za financiranje izrade nadogradnje osigurana su sredstva Ministarstva kulture i medija RH (gotovo 50 %), a uključili su se i Grad Koprivnica i Koprivničko-križevačka županija. Nakon završetka nadogradnje, a prije puštanja vozila u promet, bit će potrebno provesti i projekt oslikavanja vozila vanjskim naljepnicama sa suvremenim i svim korisnicima atraktivnim dizajnom, za što je u trenutku pisanja rada u tijeku zatvaranje financijske konstrukcije i postupak biranja autora dizajna i izvođača oslikavanja vozila.

3. Novo vozilo (u izradi) koprivničke Bibliobusne službe

3.1. Nabava podvozja budućeg bibliobusa

Po osiguravanju sredstava, 2022. godine pokrenut je postupak javne nabave za kupnju podvozja (šasije), a u 2023. planirana je njegova nadogradnja i opremanje. Podvozje je kupljeno i dostavljeno u prosincu 2022. Riječ je o kamionu IVECO Eurocargo ML160E28/FB, šasija s kabinom maksimalnog opterećenja 15 990 kg. Odlučeno je da knjižnica ponovno nabavi kamionsko podvozje jer se ono veličinom i tehničkim karakteristikama pokazalo najboljim rješenjem za osobitosti terena koji obilazi. Vozilo je dimenzija 10 147 mm x 2295 mm x 2745 mm (Elektronički oglasnik javne nabave RH 2023), gotovo 1,5 m duže i veće nosivosti od postojećeg, s tri sjedala u kabini za razliku od dosadašnja dva.

⁵ Pregled odbijenih programa Ministarstva kulture i medija u razdoblju 2016. – 2020. dostupan je na: <https://min-kulture.gov.hr/financiranje/arhiva-2782/financiranje-odbijenih-programa-2012-2022/16360>.

3.2. Provođenje natječaja za nadogradnju i opremanje novog vozila 2023./2024.

Početakom 2023. u koprivničkoj knjižnici imenovan je tim za opremanje novog vozila sastavljen od bibliobusne posade Valentine Mikec i Anastazije Vedriš, voditeljice Županijske matične službe Ljiljane Vugrinec, bivše djelatnice bibliobusa Ane Škvarić i ravnatelja Karla Galinca. Zadatak tima bio je utvrditi tehničke specifikacije budućeg vozila potrebne za provođenje javnog natječaja, izraditi troškovnik, te opis projekta nadogradnje i prijedlog organizacije i uređenja prostora nove pokretne knjižnice. Prije svega navedenog bilo je nužno provesti analizu postojećeg stanja i utvrditi buduće potrebe imajući na umu suvremene trendove u knjižničarstvu, potrebe korisnika, financijske mogućnosti i kadrovske resurse Bibliobusne službe. Članice tima Ljiljana Vugrinec i Ana Škvarić imenovane su u Stručno povjerenstvo za pripremu i provedbu postupka javne nabave: opremanje i nadogradnja kamionskog podvozja za bibliobus, a postupak je provodio Grad Koprivnica. Po provođenju postupka i odabiru izvođača radova, zadatak tima bio je praćenje tijeka radova i suradnja s izvođačem te u skladu s uvjetima natječaja, troškovnikom i traženim tehničkim specifikacijama, rad na korekcijama i poboljšanjima inicijalnog projektnog plana.

Najvažnija premisa za izradu novog vozila bila je fizička dostupnost i nesmetano kretanje za sve postojeće i potencijalne članove bibliobusa, što je podrazumijevalo ugradnju ulazne rampe za osobe s invaliditetom, ugradnju dvorazinskog rukohvata za djecu i odrasle, te izradu poda jednake nivelacije u svim dijelovima prostora s protukliznom podnom oblogom. Odlučeno je da novo vozilo neće imati krovne prozore kako bi rizik prokišnjavanja bio minimalan i da će vozačka kabina biti u potpunosti odvojena od knjižničkog prostora kako bi se spriječile potencijalne komplikacije i oštećenja na spoju kabine i nadogradnje. Posebno je naglašeno kako svi elementi vozila ispod podvozja moraju biti izrađeni od nehrđajućih materijala te kako nadogradnja mora omogućavati jednostavan i siguran pristup svim uređajima i sustavima vozila. Općenito, izrađena tehnička specifikacija detaljno je opisala potrebe novog bibliobusa i dokument je sam po sebi vrlo dobar pregled buduće organizacije rada suvremene bibliobusne službe.

Dokumentacija o nabavi pripremljena je u ožujku 2023., a natječaj je objavljen u Elektroničkom oglasniku javne nabave 13. 3. 2023. godine. Prvi je natječaj poništen 21. 4. 2023. jer ni jedan prijavitelj nije zadovoljio uvjete natječaja, a ponovljeni natječaj raspisan je 12. 5. 2023. i bio je uspješan. Za izvođača radova odabrana je tvrtka Fera Avto, proizvodnja, trgovina in storitve d.o.o. iz Maribora, već iskusna u izradi takve vrste vozila jer su prijašnjih godina izradili nadogradnje i opremili bibliobuse Mariborske knjižnice, Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper, Knjižnice Ivana Potrča Ptuj i zajednički bibliokombi Knjižnice Franceta Bantiča Kamnik i Knjižnice Domžale.

3.3. Tijek radova i plan završetka novog bibliobusa

Ugovor s odabranim izvođačem potpisan je 16. 6. 2023. Vozilo je dopremljeno u Maribor 20. 6. 2023. i tada su započeti radovi na nadogradnji. Tim za opremanje bibliobusa u međuvremenu je pripremio prijedlog prostorne organizacije, a tijekom ljeta zajednički

se radilo na pojedinostima opremanja i izrade namještaja. S izvođačem radova održavani su sastanci putem Zooma i *maila*, a članovi tima u nekoliko navrata posjetili su Maribor kako bi vidjeli i dokumentirali tijekom radova te dogovorili određene detalje izrade za koje je bilo važno da se utvrde na licu mjesta, u samom prostoru budućeg bibliobusa. Krajem siječnja 2024. godine bibliobus je počeo dobivati svoj konačni oblik. Izrađena je čelično-aluminijska konstrukcija nadogradnje, tj. budućeg novog knjižničnog i radnog prostora. Napravljena su spremišta ispod podvozja, izvedena je priprema za ulazne stepenice i mehaničku rampu za osobe s invaliditetom i ugrađena su ulazna hidraulična vrata. Postavljene su vanjske oplata, naručene su police i nosači polica, izrađen je prototip radnog prostora za knjižničare. Utvrđeno je na koji će način biti izrađena i ugrađena korita za slikovnice, dogovorena je boja presvlaka tapeciranog namještaja, vrsta i boja budućeg protukliznog poda. Dogovoreno je na kojem će mjestu biti ugrađeni nosači za projektor i platno za projekcije, kao i umivaonik s tekućom vodom, te konačne dimenzije i položaj radnog stola za knjižničara i posudbenog pulta. Vozilo je pripremljeno za bojanje vanjskih oplata, nakon čega slijedi ugradnja rampe i montiranje namještaja te ostali završni radovi. Dovršetak radova na nadogradnji i opremanju u tom je trenutku bio planiran za travanj 2024. godine.

Članovi tima za nadogradnju i opremanje istovremeno su prikupljali ponude za rješenje vanjskog izgleda, tj. dizajn karoserije koji treba biti prepoznatljiv, suvremen, privlačan svim skupinama korisnika i primjeren pokretnoj knjižnici. To će biti zadnji korak u provedbi ovog zahtjevnog višegodišnjeg projekta, nakon kojeg će novi bibliobus konačno krenuti na teren prema novom rasporedu stajališta i novoj satnici koja će biti primjerenija potrebama korisnika.

4. Novi bibliobus – nova, redefinirana pokretna knjižnica

Kako bi se naglasila prostorna poboljšanja koja donosi novi bibliobus, važno je ukratko opisati stari. U starom bibliobusu spojene su kabina i teretni, tj. knjižnični prostor. S desne strane od ulaza nalazi se mali posudbeni pult, prolaz do kabine i ormar za opremu i alate kojima se služe djelatnici. U dnu bibliobusa s lijeve strane od ulaza nalazi se klupa za korisnike iza koje su ugrađena korita za slikovnice do kojih se može doći samo ako korisnik sjedne ili se popne na klupu, pa ona tako gubi svrhu mjesta za sjedenje, čitanje i zadržavanje i pretvara se u svojevrsnu stepenicu za pristup teško dostupnim slikovnicama. Svaka slobodna vertikalna površina bibliobusa prekrivena je policama s knjigama, a knjižničar-informator koristi mali pult, nelogično smješten usred prostora koji bi trebao biti namijenjen korisnicima, a koji je istovremeno posudbeni pult i improvizirano radno mjesto knjižničara gdje se odrađuje sav organizacijski, komunikacijski i administrativni posao vođenja službe.

Prostora za napredak bilo je mnogo, a iskorištene su sve mogućnosti poboljšanja koje je koprivnička bibliobusna služba financijski mogla osigurati. Novi bibliobus ima drugačije organiziran prostor za korisnike i potpuno novi koncept radnog prostora za djelatnike. Kamionska kabina u potpunosti je odvojena od same knjižnice tj. nadogradnje. Prostor je opremljen suvremenom tehničkom opremom i opremom koja osigurava ugodan boravak i rad.

Svaki element nove organizacije i opreme detaljno je promišljen i temelji se na iskustvima dugogodišnjih djelatnika, suradnika i kolega, na potrebama suvremene knjižnice i njezinih korisnika i nalazi uporišta u stručnoj literaturi i zakonskim propisima.

Još 2021., kada je koprivnička knjižnica pokušala osigurati sredstva za novo vozilo putem ESF programa „Čitanjem do uključivog društva“ (Europski socijalni fond 2020), sastavljen je popis želja za novi bibliobus. Opsežan popis uključio je sljedeće: klimu i grijanje, priključke za struju i Internet, 2 pulta/radna mjesta, ormar za AV opremu, kuhinju s toplom vodom, mikrovalnom pećnicom, aparatom za kavu i kuhalom za vodu, ladice za knjige i slikovnice na izvlačenje, linijsko LED osvjetljenje po cijeloj dužini vozila, ozvučenje po cijeloj dužini vozila, lagane i prilagodljive police za knjige, visoki stalak za DVD-e na okretanje, brzo bežično punjenje uređaja, kutno sjedalo za korisnike sa stolićem, stajaće mjesto za pregled kataloga i novina, tendu/nadstrešnicu na izvlačenje u dužini cijelog vozila, mehaničku rampu za osobe s invaliditetom. Taj popis nazvan je listom želja, ali zapravo se radi o stvarnim potrebama. Svi elementi novog prostora i opreme definirani su tehničkom specifikacijom koja je bila dio natječajne dokumentacije (Elektronički oglasnik javne nabave RH 2023), a velik dio gore navedenih potreba našao se u tehničkoj specifikaciji. Osim već navedenih potreba za omogućavanjem lakog i jednostavnog pristupa za sve postojeće i potencijalne korisnike, tehničkim poboljšanjima čija je svrha što veća dugovječnost vozila i što manje kvarova i posljedičnih troškova, te optimizacija potrošnje energije i osiguravanje ugodnog boravka u vozilu u smislu postojanja odgovarajućeg sustava grijanja i hlađenja, tehničke specifikacije uvjetovale su i sve ostale aspekte boravka i rada u bibliobusu.

Prostor novog bibliobusa podijeljen je u dva dijela: na ulazni dio s radnim prostorom za knjižničare s posudbenim pultom i na prostor za boravak korisnika: čitanje, druženje, radionice, video i filmske projekcije i sve ostale usluge koje su se dosad provodile u otežanim uvjetima ili uopće nisu bile provedive. Radni prostor za knjižničare dosad praktički nije postojao – bio je sveden na mali posudbeni pult i na jedan neprimjereno malen i nizak stolić za računalo, smješten na potpuno neodgovarajućem mjestu među policama, gdje se knjižničaru nije mogao osigurati rad na siguran način, niti je mogao raditi, a da korisnici nemaju uvid u službene dokumente, prepiske i poslovnu komunikaciju. Naime, broj i raspored stajališta te radno vrijeme provedeno na terenu koje je istovjetno punom radnom vremenu knjižničara u bibliobusu, diktira knjižničaru ne samo rad s korisnicima dok je u bibliobusu, već i pripremu programa i usluga te odrađivanje brojnih drugih zaduženja koja proizlaze iz procesa rada i definirana su ugovorom o radu – knjižničar u svom radnom vremenu nema drugo vrijeme koje provodi u dislociranom uredu i bavi se vođenjem i unapređenjem rada službe – on to mora raditi dok je na terenu. Stoga je bilo nužno osigurati radni prostor za (relativno) nesmetan rad knjižničara koji nije istovremeno posudbeni pult i mjesto za korisnike. Dio prostora bibliobusa stoga je predviđen samo za djelatnike i tu je smješten ured za knjižničara s odgovarajućim ormarićima za pohranu materijala, opreme i dokumenata, mini kuhinja opremljena hladnjakom, mikrovalnom pećnicom i umivaonikom s dostupnom toplom vodom, te veliki radni pult opremljen računalom i multifunkcionalnim uređajem za ispis, skeniranje i kopiranje koji služi i kao posudbeni, koji je kutnim elementom odvojen od ostatka prostora, ali ujedno s njim dobro povezan. Na taj je način knjižničaru omogućen rad na ostalim poslovima, a knjižničarskom tehničaru/vozaču rad s korisnicima.

U prostoru za korisnike predviđen je smještaj minimalno 3000 jedinica knjižnične građe, ali i puno više mjesta za boravak korisnika u odnosu na staro vozilo. Ovdje važnu ulogu

preuzima prostrani i dobro osvijetljen kutak za sjedenje čija je kutna klupa ujedno i spremište, a duž cijele jedne strane s policama smještene su kutije za slikovnice i drugu građu koje imaju ugrađena individualna sjedala koja se mogu izvući za sjedenje ili gurnuti ispod police kako bi se nesmetano mogla pregledavati građa. Time se dobiva kvalitetan dodatni spremišni prostor, građa za najmlađe postaje lako dostupna za traženje, čitanje i razgledavanje i osigurava se dovoljan broj sjedećih mjesta za slobodno korištenje i za provođenje raznovrsnih programa za korisnike. Sjedeće mjesto za korisnike predviđeno je i pored posudbenog pulta, a ispod rotirajućeg stalka za građu smještena je kutija/tabure koja se u slučaju potrebe može koristiti kao još jedno sjedeće mjesto. Planirana je ugradnja projektora i velikog platna za projekcije, koje se može koristiti i kao fizička pregrada pri provođenju programa za različite korisničke skupine. Iznad kutka za sjedenje planirana je veća slobodna površina koja služi kao izložbeni prostor za izlaganje radova nastalih na kreativnim radionicama i spontano tijekom boravka u bibliobusu ili inspiriranih programima u bibliobusu. Naposljetku, planirana je ugradnja tende dužine 4 m iznad ulaznog dijela bibliobusa, koja će za ljetnih mjeseci štititi od sunca i omogućiti održavanje programa i zadržavanje korisnika i izvan prostora bibliobusa, u ugodnom ambijentu opremljenom vanjskim namještajem. Za razliku od starog, novi bibliobus imat će lagane drvene police bez rubnih lajsni i s praktičnim držačima za knjige, kako bi se knjige lako pospremale i uzimale s polica, a da pritom ne nastaju oštećenja na građi. Sve police bit će prilagodljive visine. Velika je novost i pomično mjesto za računalo, čiji će se smještaj moći prilagođavati potrebama rada i organiziranih programa u vozilu, a koje će biti namijenjeno prije svega korisnicima i po potrebi knjižničarima kao stajaći posudbeni pult u slučaju veće gužve i frekvencije posudbe. Osim rada na računalu i korištenja interneta, korisnicima će biti omogućeno korištenje multifunkcijskog uređaja za potrebe ispisa, skeniranja i kopiranja.

5. Budućnost pokretnih knjižnica u kontekstu županijske mreže narodnih knjižnica

5.1. Budući razvoj pokretnih knjižnica u mreži narodnih knjižnica Koprivničko-križevačke županije

Zbog demografske strukture⁶ – tj. velikog broja naselja i malog broja stanovnika u općinama i naseljima te slabe ili nepostojeće prometne povezanosti između naselja, u Koprivničko-križevačkoj županiji i dalje ne postoje objektivni preduvjeti za osnivanje većeg broja op-

⁶ Prema Popisu 2021. u Koprivničko-križevačkoj županiji je 54 % gradskog stanovništva, a 46 % seoskog. Velika većina općina ima manje od 3000 stanovnika. Njih 19 od ukupno 22 (od toga ih je čak 13 s manje od 2000 stanovnika). Samo 3 općine imaju više od 3000 stanovnika, a od toga 2 općine imaju između 3000 i 4000 stanovnika (Virje i Sveti Petar Orehovec), dok jedna ima između 4000 i 5000 (Sv. Ivan Žabno). Pri tome je samo jedno naselje u općinama s više od 2000 stanovnika (Virje). Većina općina sastoji se od većeg broja međusobno udaljenih i javnim prometom vrlo slabo povezanih naselja – prosječno u jednoj općini ima 8 naselja (najmanje 2, a najviše 39 – u općini Sv. Petar Orehovec). Od ukupno 186 naselja u općinama, 172 naselja ili 92 % ima manje od 1000 stanovnika. Od 172 naselja s manje od 1000 stanovnika, čak 130 ili 69 % ukupnog broja naselja u općinama ima manje od 200 stanovnika. U 13 naselja ili samo 7 % ukupnog broja naselja u općinama ima između 1000 i 2000 stanovnika.

ćinskih stacioniranih knjižnica. Međutim, čak i kad bi postojalo više knjižnica u općinskim središtima, one ne bi mogle biti dovoljno dostupne stanovnicima, osobito djeci i starijima koji nemaju mogućnost samostalnog korištenja automobilskog prijevoza, u naseljima izvan općinskih središta, često udaljenima više desetaka kilometara, jer u županiji ne postoji javni prijevoz koji bi to omogućio. Stoga će se u županiji i nadalje kontinuirano i sustavno poticati razvoj pokretnih knjižnica koje su se u danim uvjetima pokazale racionalnije, a istovremeno su u skladu sa Zakonom i Standardom te zadovoljavajuće stručno i profesionalno ispunjavaju osnovne potrebe stanovnika za knjižničnom uslugom.

Na temelju Programa razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj koji je donijelo Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske 9. 10. 2023., kao i na temelju dugoročnih planova razvoja županijske mreže narodnih knjižnica, u županiji se planira i osnivanje treće bibliobusne službe, u Gradskoj knjižnici Đurđevac, i to ponajprije radi nužnosti rastećivanja Bibliobusa Koprivnica koji trenutačno pokriva 17 općina s više od 50 stajališta. Po Standardu, za rad u jednoj smjeni kao optimalno predviđeno je 20 stajališta u dvotjednom načinu rada. Pri tome, potreba i zahtjeva za uvođenjem novih stajališta na terenu i dalje ima sve više, ali ih trenutačno, sa samo dva bibliobusa, nije moguće sve obuhvatiti. Čak ni druga smjena rada postojećih bibliobusa, iako poželjna, ne bi u potpunosti riješila problem jer su potrebe za stajalištima većinom prijevodne (uz vrtiće, škole i sl.). Stoga bi se jedino osnivanjem treće službe mogao omogućiti kvalitetniji rad postojećih pokretnih knjižnica u županiji i omogućiti dostupnost knjižničnih usluga i u dodatnim naseljima u đurđevačkom i koprivničkom dijelu županije.

5.2. Mreža stajališta koprivničkog bibliobusa

Koprivnički bibliobus trenutačno obilazi ukupno 55 stajališta. Od toga broja 46 stajališta nalazi se u 34 naselja na području 17 općina (Koprivnički Breg, Gola, Novigrad Podravski, Drnje, Koprivnički Ivanec, Rasinja, Sokolovac, Hlebine, Legrad, Peteranec, Đelekovec, Kloštar Podravski, Ferdinandovac, Kalinovac, Novo Virje, Molve), šest stajališta nalazi se u pet naselja u gradu Koprivnici, odnosno u njegovim rubnim naseljima udaljenim od središta grada i gradske knjižnice, dva su stajališta u dvije ustanove (Dom za starije i nemoćne u Koprivnici i objekt Crvenkapica Dječjeg vrtića Tratinčica u Kampusu), a jedno je stajalište u poduzeću Carlsberg Croatia (*Izješće o radu za 2022. godinu: Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica 2023*).

Jedna je od dužnosti djelatnika bibliobusne službe i praćenje promjena na terenu, poput otvaranja novih vrtića ili vrtićkih objekata s kojima je moguće i potrebno uspostaviti suradnju, kao i domova za starije osobe. Sa smanjenjem stanovništva ruralnih područja ponekad dolazi i do zatvaranja područnih škola radi premalog broja učenika, što posljedično dovede do gubitka središnjih kulturnih točaka u takvim malim naseljima pa često više ni kod odraslih nema interesa za knjižničnu uslugu. Izuzetno je važan element kod planiranja stajališta vrijeme dolaska, odnosno termin. Koprivnička bibliobusna služba ima dva djelatnika koji rade u jednoj, jutarnjoj smjeni, tako da je do uvođenja druge smjene nemoguće uslugom obuhvatiti stanovnike koji su na radnom mjestu u vrijeme dolaska bibliobusa na stajališta. Ipak, čak 47 od 55 stajališta koprivničkog bibliobusa direktno je i lokacijom vezano uz ustanove, to jest škole (14 matičnih, 24 područne) i vrtiće (23 objekta). S obzirom na velik broj općina i ustanova koje obilazi, a time i preopterećenost brojem stajališta u dvotjednom

rasporedu, izazovno je prilagoditi satnicu individualnim potrebama svakog stajališta. Većini vrtića najviše odgovara dolazak bibliobusa u vrijeme između doručka i ručka (8.30 – 11.30), većini škola najviše odgovara vrijeme velikog odmora, pri čemu rasporedi zvona variraju, a treba uzeti u obzir da neke škole imaju jednosmjenski, neke dvosmjenski raspored, a u nekima je uvedena cjelodnevna nastava. Za optimalan obuhvat trenutačnih i potencijalnih korisnika, nužno je surađivati s ustanovama i općinama, stalno pratiti potrebe i truditi se prilagođavati. S dolaskom novog vozila u koprivničku bibliobusnu službu u planu je značajnija prilagodba dvotjednog rasporeda upravo kako bi se moglo obuhvatiti i one korisnike koji dosad nisu bili obuhvaćeni.

5.3. Analiza broja i strukture korisnika u koprivničkom bibliobusu i kakve će promjene donijeti novo vozilo

Prema internim statističkim podacima za 2022. godinu vezanim uz strukturu korisnika, prema obrazovno-profesionalnom kriteriju koprivnička je bibliobusna služba imala oko 26 % djece predškolske, odnosno vrtićke dobi, oko 50,5 % korisnika osnovnoškolske dobi, oko 1 % korisnika srednjoškolske dobi, oko 0,5 % studenata, oko 5 % umirovljenika, oko 12,5 % zaposlenih, oko 1 % nezaposlenih, oko 2 % su ustanove (vrtići, škole, druge bibliobusne službe), te oko 1,5 % ostalih korisnika. Prema tome, više je od 75 % korisnika Bibliobusne službe u procesu odgoja i obrazovanja jer se radi o djeci predškolske i školske dobi, što je direktno vezano uz činjenicu da bibliobus obilazi teren u jutarnjoj smjeni, te da je većina stajališta fizički vezana upravo uz vrtićke objekte, te područne i matične škole. Kada s dolaskom novog vozila dođe i do planirane potpune prilagodbe rasporeda stajališta, očekuje se i priljev novih korisnika koji će se upisati, koristiti usluge bibliobusa i posuđivati građu, a koji to dosad nisu mogli zbog vremena dolaska i prekratkog vremena zadržavanja na stajalištima te zbog prevelikog broja stajališta u danu. Tu se ponajprije misli na vrtiće za koje je vrijeme dolaska prekasno u danu, te na škole kod kojih bibliobus ne dolazi za vrijeme velikog odmora ili uvijek dolazi u jutarnjoj smjeni, a polovica učenika pohađa nastavu u popodnevnoj smjeni pa će se naći povoljniji termini.

U područjima koja obilazi bibliobus veći dio zaposlenog stanovništva još uvijek radi u jutarnjoj smjeni pa će se njih moći obuhvatiti knjižničnom uslugom tek kada i ako se zaposli još jedna posada bibliobusa i uvede rad i u drugoj smjeni. U slučaju otvaranja još jedne službe u Đurđevcu koja bi preuzela dio terena koprivničke, postojala bi puno veća mogućnost da se postojeća stajališta primjerenije organiziraju, s boljim terminima i duljim vremenom trajanja, te da se otvore nova stajališta u mjestima gdje za to postoji potreba i potražnja, ali trenutačno nema mogućnosti da ih se uvrsti u raspored obilaska. Primjerice, to su brojne područne škole u malim mjestima na đurđevačkom području, područne škole OŠ Legrad i OŠ Sokolovac, a treba uzeti u obzir i nove vrtićke objekte koji su u planu za izgradnju u idućih nekoliko godina. Do uvođenja još jedne smjene u koprivničkoj bibliobusnoj službi ili još jedne bibliobusne službe u županiji vjerojatno neće biti većih i značajnijih promjena u strukturi korisnika jer je u trenutačnim uvjetima moguće obilaziti samo ograničen broj ustanova i mjesta u prekratkim terminima.

5.4. Uvođenje i provođenje novih usluga i programa

Novo će vozilo koprivničkoj bibliobusnoj službi donijeti brojne pozitivne promjene vezane uz sam knjižnični prostor. Ono će biti ugodnije za dulji boravak korisnika i djelatnika, primjerenije za pristupačnost i čuvanje knjižnične građe, lako prilagodljivo, multifunkcionalno i odgovarajuće za provođenje različitih vrsta programa, te sa suvremenom opremom za korisnike i djelatnike.

Novi prostor nastojat će se u najvećoj mogućoj mjeri prilagoditi, podijeliti u zone po dob- nim skupinama i označiti kako bi se i korisnicima i djelatnicima maksimalno ubrzalo pronalaženje građe i olakšalo korištenje usluga. Svi programi koji se s trenutačnim vozilom zbog nepovoljnih uvjeta nerijetko moraju održavati van prostora bibliobusa i u drugim ustanovama, sada će se moći održavati u ugodnom i primjerenom prostoru, a s velikim brojem površina za sjedenje i tendom iznad ulaza olakšat će se i mogućnost duljeg boravka i korištenja građe.

Uz postojeće, u novom vozilu u planu su i nove usluge poput korištenja računala, interne- ta i multifunkcijskog uređaja, korištenja igračaka i STEM opreme, te programa poput po- učavanja različitih skupina korisnika informatičkoj, informacijskoj i medijskoj pismenosti, radionica kreativnog pisanja, te edukacija za odgojitelje, učitelje, mlade roditelje i druge korisnike o novoj i kvalitetnoj građi primjerenoj za odgovarajuće uzraste, kao i mnogo- strukim koristima i važnosti čitanja za djecu. Ritam uvođenja i provođenja novih usluga i programa prilagodit će se ritmu nabave odgovarajuće opreme i potrebama na područjima koje bibliobus obilazi.

6. Zaključak

Ministarstvo kulture i medija prepoznalo je značaj i potencijal pokretnih knjižnica kao jednog od temeljnih promicatelja kulturnih sadržaja u ruralnim i slabo nastanjenim po- dručjima Republike Hrvatske, ponajprije vezanih uz poticanje čitanja, razvoja korisničke publike te uključivanja u kulturni život stanovnika koji žive udaljeno od kulturnih sredi- šta. Zbog toga je iniciralo izradu Programa razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj za desetogodišnje razdoblje od 2023. do 2032., strateškog dokumenta kojim se određuje smjer razvoja pokretnih knjižnica i način njegove realizacije. Izrada Progra- ma razvoja pokretnih knjižnica za desetogodišnje razdoblje bitan je korak u nastojanjima da se osigura sustavan razvoj pokretnih knjižnica koje predstavljaju važan dio mreže narodnih knjižnica. Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica ciljeve iz spomenutog Programa provodi u praksi kao dio svoje misije još od 1979. godine, a njezina Bibliobusna služba već 45 godina obogaćuje živote stanovnika manjih mjesta i općina u Koprivnič- ko-križevačkoj županiji kulturnim i edukativnim sadržajima, s prvenstvenim ciljem po- ticanja čitanja, donoseći mještanima naselja udaljenih od većih centara i knjižnica mo- gućnost korištenja knjižničnih usluga, takoreći na kućnom pragu. Uz to, bibliobus ima i važnu ulogu pokretnog informacijskog i kulturnog centra koji je izuzetno važna podrška odgojnim i obrazovnim ustanovama koprivničke Podravine, formalnom i neformalnom obrazovanju, kao i svim stanovnicima spomenutih općina u kvalitetnom provođenju slo-

bodnog vremena, učenju novih vještina i sličnom. Osim djelatnika, preduvjet je za rad službe funkcionalno, kvalitetno, redovito održavano i suvremeno opremljeno vozilo s prostorom prilagođenim suvremenim uslugama i potrebama. Koprivnička služba taj je uvjet sve teže ispunjavala, a brojni pokušaji da se nabavi novo vozilo urodili su plodom tek 2022. godine kad je Ministarstvo kulture i medija odlučilo sufinancirati njegovu nabavu – projekt u koji su se spremno uključili i Grad Koprivnica, Koprivničko-križevačka županija i pojedine općine koje obilazi koprivnički bibliobus. Nakon što bude dovršen i zamijeni staro vozilo, novi i suvremeni bibliobus bit će neophodna garancija opstanka Bibliobusne službe, a time i knjižničnih usluga na području 17 općina Koprivničko-križevačke županije. I ne samo to – tehnološki naprednije vozilo, prilagođeno pružanju usluga u današnjem okruženju u kojem se isprepliću analogni i digitalni sadržaji, bit će spremno pružati usluge u skladu sa suvremenim potrebama korisnika, te i nadalje pružati djelotvornu podršku stanovništvu u svim segmentima njihova života, učenja i rada, kao njihova knjižnica u zajednici.

Literatura

Analiza stanja narodnih knjižnica u Koprivničko-križevačkoj županiji u 2022. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica. Pristupljeno: 25. siječnja 2024. <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/wp-content/uploads/2024/01/Opisna-analiza-narodne-knjiznice-u-zupaniji-2022.pdf>.

Državni zavod za statistiku. 2022. "Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021." Pristupljeno 22. siječnja 2024. <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>.

Elektronički oglasnik javne nabave RH. 2023. "Opremanje i nadogradnja kamionskog podvozja za bibliobus." Pristupljeno: 29. siječnja 2024. <https://eojn.nn.hr/SPIN/APPLICATION/IPN/DocumentManagement/DokumentPodaciFrm.aspx?id=7316487>.

Europski socijalni fond. 2020. "Čitanjem do uključivog društva." Pristupljeno: 16. siječnja 2024. <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/citanjem-do-ukljucivog-drustva/>.

Gabriel, Dunja Marija. 2022/2023. "Analiza stanja narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj za 2021. godinu." Pristupljeno: 30. siječnja 2024. https://maticna.nsk.hr/wp-content/uploads/2023/05/NK_analiza_2021_DMG_finalno_2.pdf

Henley, John. 2024. "Libraries for the Future: Europe's New Wave of 'Meeting Places for the Mind'." The Guardian. Pristupljeno: 22. siječnja 2024. <https://www.theguardian.com/books/2024/jan/08/libraries-for-the-future-europes-new-wave-of-meeting-places-for-the-mind>.

IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 2022. 2022. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. Pristupljeno: 24. siječnja 2024. <https://izdanja.hkdrustvo.hr/drustvena/di/catalog/view/37/8/365>.

Izvešće o radu za 2022. godinu: Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica. 2023. Koprivnica: Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica. Pristupljeno 29. siječnja 2024. <https://www.knjiznica-koprivnica.hr/wp-content/uploads/2023/03/Izvjescje-o-radu-Knjiznice-i-citaonice-Fran-Galovic-za-2022.-godinu.pdf>.

Ministarstvo kulture i medija. n. d. "Financiranje odbijenih programa (2012. – 2022.)." Pristupljeno: 23. siječnja 2024. <https://min-kulture.gov.hr/financiranje/arhiva-2782/financiranje-odbijenih-programa-2012-2022/16360>.

Ministarstvo kulture i medija. 2023. "Program razvoja mreže pokretnih knjižnica u Republici Hrvatskoj od 2023. do 2032." Pristupljeno: 16. siječnja 2024. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/knji%C5%BEnice//PROGRAM%20razvoja%20mre%C5%BEe%20pokretnih%20knji%C5%BEnica%209%20lis.pdf>.

knjižnica u Hrvatskoj: stanje i razvojni planovi.” *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, no. 1–2: 221–240. Pristupljeno 24. siječnja 2024. <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/64>.

Smjernice za pokretne knjižnice. 2011. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.

Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. 2021. NN 103, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_09_103_1834.html.

Škvarić, Ana i Ljiljana Vugrinec. 2015. “Uloga pokretnih knjižnica – bibliobusa u mreži narodnih knjižnica: primjer grada Koprivnice i Koprivničko-križevačke županije u Republici Hrvatskoj.” *Kragujevačko čitalište: list Narodne biblioteke „Vuk Karadžić“ u Kragujevcu* 40: 1–5: 1–5. Pristupljeno: 23. siječnja 2024. https://issuu.com/nbkg/docs/kragujevacko_citaliste_decembar_201.

Vugrinec, Ljiljana. 2020. “Pokretne knjižnice – bibliobusi Koprivničko-križevačke županije 1979. – 2019.” *Podravski zbornik* 46: 129–147. Pristupljeno: 26. siječnja 2024. <https://hrcak.srce.hr/en/clanak/357916>.

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. 2019. NN 17, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html.

Abstract

The role of mobile libraries in the County library network in the context of the acquisition of a new bookmobile for the “Fran Galović” Public Library Koprivnica

Aim. The paper aims to illustrate the development of the network of mobile libraries in Koprivnica-Križevci County, highlight the challenges in their development, operation, and funding, and emphasize the significance and importance of the existence of mobile library services in the County and the Republic of Croatia. Additionally, the aim is to describe the process of planning the construction and equipping of the new mobile library vehicle for the “Fran Galović” Public Library in Koprivnica, as well as the possibilities of developing programmes and services provided through the new vehicle.

Approach/methodology/design. The research included an analysis of the legal framework for the establishment and operation of mobile libraries, research and analysis of existing statistical data, and reports on the activities of public libraries in Koprivnica-Križevci County and the mobile library service in Koprivnica. This paper outlines the process of developing a new mobile library vehicle, whose space and services were designed based on insights into the functioning of mobile services in Croatia and other European countries, obtained through research and the authors’ direct insight into the work and development of mobile libraries.

Results. The paper addresses the process and challenges of establishing, maintaining, and operating a network of mobile libraries in Koprivnica-Križevci County. It details the experience and challenges of purchasing, designing, construction, and equipping a new mobile library vehicle, as well as the development of programmes and services facilitated by the provision of new mobile library space.

Originality/value. The experiences and examples presented in this paper are the result of the authors’ many years of engagement and specialization in the field of mobile librarianship. The work synthesises professional knowledge acquired through practical work in the organization of mobile libraries, fieldwork in the mobile library itself, as well as gathering information and knowledge through training and direct observation of this segment of librarianship through personal insight into the work, equipment and programs in other countries. Consequently, the example of the establishment and operation of the mobile library service in Koprivnica, as an integral and extremely important part of the overall county network of public libraries in Koprivnica-Križevci County, and the experiences in the procurement, construction, and equipment of a new, modern mobile library vehicle presented in this paper, can serve as a very valuable source of information for other libraries planning to establish a mobile library service or to acquire a vehicle for its operation.

KEYWORDS: bookmobile, mobile library, mobile library service, network of mobile libraries

<https://morepress.unizd.hr/journals>

